

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 14

Заснований в 1996 році

Рівне – 2001

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць:

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 14. — Рівне, РДГУ, 2001 р. — 154 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН

Мітюров Борис Никифорович (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович**

(Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович**

(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович**

(заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович**

(Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна**

(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна**

(Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна**

(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович**

(Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович**

(Університет "Острозька Академія");

кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна**

(Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович**

(Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович**

(Запорізький державний університет)

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович**

(Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович**

(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович**

(Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович**

(заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету

(протокол № 8 від 30.03.2001 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.

Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 06 — 5.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2001

ПЕРЕДМОВА

– двері відчиняються (а не відкриваються) і зачиняються (а не закриваються).

Вправа (на основі впр. 222, ст. 101). Мета: 1) лінгвістичний компонент – вчити спостерігати за вживанням прийменників з іменниками в різних відмінках; 2) комунікативний компонент – формувати вміння добирати відповідні лексичні, граматичні, інтонаційні засоби для вираження думки, розвивати вміння переконувати відповідно до комунікативного завдання, культурознавчий компонент – розширення знань про українські молодіжні громадські організації; діяльнісний компонент – розвиток умінь аудіювання та говоріння.

Завдання. Прослухайте текст. Визначте його стиль. Як би ви удосконалили його?

Що таке пласт?

Так називається організація української молоді. Організація створена для патріотичного і всебічного виховання. Члени організації бережуть традиції предків, знайомляться з історією, культурою свого народу.

Уявіть, що твій однокласник не погоджується з тобою, щодо визначення типу та стилю тексту. Доведи свою думку. Подумай, яким тоном будеш висловлювати свої думки під час дискусії. Чи допомогла вдало підібрана тобою інтонація вплинути на співрозмовника?

Мета мовлення – переконати однокласника у своїй правоті.

Адресат – однокласник.

Застосування мовленнєвих ситуацій є також обов'язковим на уроках підготовки до написання творчих робіт, на уроках розвитку зв'язного мовлення. Програмою передбачено проведення УРЗМ – написання вітальної листівки. Вчителям можна запропонувати провести таку підготовчу роботу.

Вправа Мета: 1) лінгвістичний компонент – формувати вміння використовувати іменники у власному мовленні, розширювати словниковий запас учнів; 2) комунікативний компонент – вчити мислити не за трафаретом та оформляти висловлювання засобами рідної мови, враховуючи адресата та мету впливу.

Життєва ситуація – “Вітання з днем народження”

Завдання 1. Прочитайте текст вітальної листівки, яку донечка надіслала татові до дня його народження. Знайдіть в тексті іменники та визначте в якому відмінку вони вжиті.

“Шановний тату! Вітаю тебе з днем народження. Бажаю здоров'я, щастя і успіхів у трудовій діяльності”

Завдання 2. Висловіть свої враження від тексту. Як ви гадаєте, чи щиро й тепло звучить привітання? Якщо ні, то чому? Як би ви змінили текст листівки-привітання.

Завдання 3. Уявіть, що ви чарівники. Кожне ваше слово несе незвичайну силу. Все що ви зараз побажаєте своїм рідним, обов'язково збудеться. Знайдіть такі слова, які зробили б щасливими ваших найрідніших людей.

Мета мовлення – висловити побажання близьким людям.

Адресат - тато, мама, братик, сестричка, бабуся, дідусь.

У своєму мовленні використовуй такі іменники: *любов, тепло, ласка, щастя, успіх, молодість, сміх, добро, серце, ніжність*.

Використання ситуативних завдань та вправ на уроках рідної мови дозволяє реалізовувати індивідуальний підхід до учнів та диференціацію навчання, оскільки самі завдання різняться за складністю та передбачають самостійний вибір учнем варіанта завдання.

Застосування завдань на основі мовленнєвих ситуацій, більшість з яких доповнює вправи підручника, дасть можливість учителю поставити учнів перед необхідністю розв'язувати комунікативні завдання, підготувати їх до активної участі у мовленнєвому спілкуванні, використовуючи здобуті мовні знання, а саме вивчення рідної мови буде комунікативно-орієнтованим.

Одержано редакцією 22.12.2000.

УДК: 371. 7

Н. В. БУЧАК, М. Г. МАКОГОНЧУК

ДО ПИТАННЯ АДАПТАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ УЧНІВ

Шкільний вік є періодом поступового росту і розвитку організму з ще недосконалими механізмами пристосування і захисту від факторів внутрішнього і зовнішнього середовища (сприятливих та несприятливих), одним із основних яких є навчальний процес – в певній мірі

значне розумове навантаження, яке не всім дітям дається легко, а також неминучість елементів соціалізації: вступ до школи, перехід від початкового навчання з одним педагогом до предметного з декількома педагогами, елементи дисципліни з певним обмеженням і заборонами і інші. Вони вимагають певного адаптаційного напруження, яке іноді призводить до не бажаних зривів функції його.

Одним із ранніх показників напруження захисно-присосовних систем організму є функціональний стан вегетативного відділу нервової системи і психіки, які займають одне з провідних місць в складній системі саморегуляції організму – цієї складної біологічної саморегулюючої системи.

З метою визначення епідеміології і ступеню негативних проявів обстеження (клініко-неврологічне, електрофізіологічне, лабораторне, імунологічне, психологічне) 360 дітей у віці 7-12 років (170 хлопчиків, 190 дівчаток) м. Кузнецовська (Рівненська АЕС).

У 69 (18,8%) обстежених виявлено різного ступеню вираженості ознаки психовегетативної дисгармонії, що при систематизації вкладається в поняття психовегетативного та психоастенічного синдромів.

Психовегетативний (вегетодистонічний) синдром виявлено у 46 учнів (17,5%). Клінічно проявився він скаргами на головні болі у 28% хлопчиків і 24% дівчаток. У 2,4% випадків головні болі мали чіткий окреслений характер мігренозних. Розлади сну мали місце у 18,8% хлопчиків і 13,6% дівчаток. Лабільність вазомоторів відмічена, відповідно, у 50,4% і 40%, червоний розлитий дермографізм у 60% і 45%, гіпергідроз долонь і підшов у 65% і 60%, емоційна лабільність у 46% і 5%, м'язева гіпотонія з асиметрією м'язевого тону у 6% і 8%, пожвавлення сухожилкових рефлексів без виражених асиметрій і розширення рефлексогенних зон у 40% і 32%, пароксизми у вигляді запаморочення, відчуття завмирання серця, диспептичних проявів у 2% і 4% випадків. У всіх обстежених цієї групи названі симптоми супроводжувались підвищеною дратівливістю і майже постійним відчуттям тривоги.

Психоастенічний синдром (синдром хронічного втомлення) виявлено у 22 (32,5%) досліджуваних з психовегетативною дисгармонією (10 хлопчиків і 12 дівчаток). Основними проявами психоастенічного синдрому були: значне зниження психічної і фізичної активності 80% і 60%, швидка втомлюваність під час уроків, особливо на останніх уроках, зниження можливостей засвоєння навчального матеріалу через значну втомлюваність у 80% і 50%, немотивовані страхи, зниження настрою і плаксивість у 40% і 48%, порушення сну з відчуттям неповного відпочинку ранком у 60% і 64%. У значній частині із них мали місце і прояви вегетативної дисфункції, що підтверджує тісний взаємозв'язок цих двох синдромів, спільність причин і підґрунтя їх розвитку.

Імунологічним дослідженням (визначення імуноглобулінів А, Д, М, імунних комплексів, антитіл до основного білка мієліну С-100 і білка С-14 – 3-2 проведені лабораторією Київського НДІ нейрохірургії) виявлено достовірне зниження напруженості імунітету в обох групах обстежуваних: із психовегетативним і психоастенічним синдромом. В зниженні напруженості імунітету не виключено вплив радіонуклідного випромінювання, так як усі обстежені мешкають в зоні радіонуклідного забруднення. Звичайно, зниження напруженості імунітету відіграло не останню роль в розвитку психовегетативного і психоастенічного синдромів.

Іншим фактором, що створив підґрунтя розвитку цих синдромів були резидуальні явища перинатальних ушкоджень центральної нервової системи у 80% випадків.

Причому, реоенцефалографічними дослідженнями цієї групи учнів майже у 100% виявлено церебральну судинну дистонію: зміни форм вершин реохвиль (пилкоподібна, двогорбкова, гостра, закруглена, платоподібна), зміни вираженості і місця розміщення дикротичної хвилі (зміщена до вершини або до основи кривої, згладжена, відсутня), наявність додаткових хвиль на катакроді, вираженість дихальних хвиль. За даними реографії гіпотонічний тип дистонії виявлено у 58% обстежених, гіпертонічний – у 26%, змішаний з міжпівкульовою асиметрією – у 16%. Ознаки порушення венозного кровотоку (випукла катакроді, наявність коритоподібної виямки на катакроді, додаткові венозні хвилі) виявлено у 28% обстежених. Суттєвої різниці між показниками реоенцефалографії при психовегетативному і психоастенічному синдромах не виявлено, що наводить на думку про можливість впливу на розвиток цих синдромів індивідуальних типологічних особливостей функції центральної нервової системи.

Таким чином, виявлені у частини обстежуваної групи учнів психовегетативний (вегетодистонічний) і психоастенічний (синдром хронічної втоми) синдроми є наслідком деякого виснаження компенсаторно-захисних механізмів, зумовлене особливостями росту і розвитку організму цих дітей, не виключено впливу малих доз радіонуклідного випромінювання і надмірного (для даних суб'єктів) учбового навантаження, інших факторів шкільного і позашкільного життя.

Ця група дітей потребує комплексної медико-педагогічної корекції з обов'язковим проведенням імуномодуючої, загальнозміцнюючої терапії, психотерапії при максимальному обмеженні несприятливих в особистісній оцінці дій негативних факторів середовища.

Одержано редакцією 25.12.2000.

УДК: 373.3

В. Г. ШУТЯК., О. Ф. ШУТЯК

ПРО ГРАФІЧНУ ПІДГОТОВКУ УЧНІВ II КЛАСУ

Робота на уроках трудового навчання над виготовленням будь-яких виробів вимагає засвоєння дітьми елементів графічної грамоти, певних знань з креслення й умінь читати і виконувати технічну документацію відповідно до прийнятих норм і правил. Щоб свідомо сприймати трудове завдання й осмислювати послідовність етапів своєї роботи, активно працювати, не чекаючи вказівок учителя до кожної практичної дії, учні повинні вміти розумітися на графічних зображеннях, читати технічні рисунки, складати найпростіші креслення, правильно користуватися інструментами для розмічування матеріалів тощо.

Аналіз навчальних програм з праці та математики для початкової школи й методичної літератури, вивчення досвіду роботи вчителів дали можливість визначити приблизний зміст графічної підготовки учнів 2-го класу, яка повинна і може забезпечуватися на уроках трудового навчання:

1. Початкові відомості про креслення й технічних рисунок. Порівняння понять «технічний рисунок» і «малюнок».
2. Лінія пряма і непряма (крива). Основна суцільна — лінія видимого контуру та різання. Тонка суцільна лінія — розмірна, допоміжна. Поняття про симетричність. Лінія симетрії.
3. Відрізки, їх вимірювання й побудова. Геометричні фігури: трикутник, квадрат, прямокутник, круг, їх побудова. Побудова прямокутника й квадрата за допомогою лінійки на нерозлінійованому папері.
4. Поняття про розмітку. Розмічування за допомогою шаблонів, трафаретів, клітинок. Правила користування шаблоном, трафаретом, олівцем. Прийоми вимірювання й розмічування лінійкою та трикутником.

Ознайомлювати другокласників із поняттям про креслення чи технічний рисунок найкраще наочно. Не треба давати ніяких означень, а варто лише виділити найбільш суттєві ознаки графічних зображень, показати дітям, що вони допомагають краще уявити сам предмет і послідовність його виготовлення. При виконанні найпростіших креслень учнів потрібно ознайомлювати з деякими лініями, але робити це варто поступово, в міру потреби. Так, при кресленні геометричних фігур дітей необхідно ознайомити з основною лінією, а при виготовленні виробів із паперу способом згинання і складання — з лінією згинання. Ознайомлюючи школярів з орнаментами та витинанками, треба показати лінію симетрії, а робота з готовою друкованою основою змушує вивчати допоміжні лінії, цифрові й буквені позначення, а також позначення, якими зображуються місця нанесення клею.

Практично всі навколишні об'єкти мають форму геометричних фігур чи їх поєднання. Це стосується машин та їх частин, механізмів, деталей, виробів, що виготовляються молодшими школярами на уроках трудового навчання. Знання про геометричні фігури, аналіз їх форм і конструктивних елементів є основою формування умінь будувати й читати графічні зображення. Отже, систематичні вправи на розпізнавання геометричних форм, які найдоцільніше проводити на уроках математики, дозволять краще зрозуміти конструкцію виробу і швидше розібратися у його умовному зображенні.

Учителям слід пам'ятати, що засвоєння дітьми елементів графічної грамоти повинно бути тісно пов'язане з вивченням геометричного матеріалу на уроках математики. Тоді учні осмислено

ЗМІСТ

Передмова	3
Бех І. Д. Особливості традиційного етапу розвитку педагогічної науки	5
Воробійов А. М. Психодіаностика міжособистісних відносин учнів молодшого шкільного віку засобами практичних методик (внутрішньосімейний аспект)	7
Поніманська Т. І. Завдання гуманістичного виховання дітей дошкільного віку	15
Бричок Б. П. Проблема мети виховання в контексті сьогодення	18
Дичківська І. М. Моделі духовного розвитку дитини в зарубіжних педагогічних теоріях	21
Маліновська Н. В. С.Ф.Русова про оволодіння скарбами рідної мови на основі засобів народної педагогіки	23
Горонаха Н. М. Ознайомлення дошкільнят з валеологічними властивостями рослин ...	25
Яниур Л. А., Джиган Н. М. Формування інтересу до зображувальної діяльності у дітей різновікової групи	28
Борова В. Є. Модель корегування вад звукової культури мовлення старших дошкільників	33
Квак О. В. Гра, як засіб формування орфоепічної правильності мовлення дітей дошкільного віку	36
Яниур М. С. Професійна орієнтація учнів початкової школи в процесі трудового навчання	39
Сілков В. В. Вимоги до системи вправ при особистісно-орієнтованому формуванні поняття числа у молодших школярів	44
Крутий В. А. В.О.Сухомлинський про активізацію навчальної діяльності молодших школярів	50
Леценко Г. П. Комунікативно-орієнтоване вивчення рідної мови в початкових класах ..	54
Бучак Н. В., Макогончук М. Г. До питання адаптаційних можливостей учнів	57
Шутяк В. Г., Шутяк О. Ф. Про графічну підготовку учнів II класу	58
Літковець О. Д. Формування художньо-мовленнєвої діяльності дітей шестирічок на уроках “художньої праці”	63
Крет М. В. Музично-етичний досвід як важливий компонент формування морального світу учнів молодших класів	66
Манюк Л. В. Зміст, форми та методи формування активної громадської позиції школяра	69
Пальчевський С. С. Сугестопедичні підходи до навчання в діяльності та поглядах зарубіжних педагогів-класиків	71
Пасічник Я. А. Принципи дидактики математики та їх історичні корені	75
Крайчук О. В. Про принципи відбору змісту шкільного курсу математики	80
Кіндрат В. К., Нікітчук В. І. Василь Сухомлинський і патріотичне виховання школярів засобами фізичної культури	83
Іванова Л. І. Діалогічне навчання на уроках читання	89
Петрук О. М. Виховання творчої мовної особистості засобами української словесності ..	91
Зінченко Н. А. Формування культури відношень як інтегративна умова патріотичного виховання учнів різновікових груп	94
Філоненко М. М. Спостереження і спостережливість як активна форма пізнання навколишнього середовища	101
Трохимчук І. М., Марциновський В. П. Навчально-дослідницька робота як засіб наукового пізнання	105
Приймак О. П. Методика вивчення табличного додавання та віднімання в чотирирічній початковій школі	108
Якимчук Р. І. Проблемно-пошукові методи в навчанні шестирічних учнів	111
Свасьєв А. В. Вивчення стану здоров'я та деяких аспектів здорового способу життя серед підлітків Запорізької області	115
Колупаєва Т. Є. До проблеми вивчення “етнографії дитинства” в гуманітарному університеті	119
Пустовіт Н. А. Екологічне виховання школярів: проблеми цінностей	122

<i>Дем'янюк Т. Д., Гурінчук Л. Є.</i> Превентивне виховання дітей та молоді сільської школи в позаурочний час	125
<i>Пустовіт Г. П.</i> Екологічна освіта учнів у позашкільному закладі: теоретико-прикладний аспект	129
<i>Первушевська І. О.</i> Введення новітніх технологій в систему освіти та навчання в Україні	134
<i>Гавлітіна Т. М.</i> Національно-патріотичне виховання у позашкільному навчальному закладі	138
<i>Науменко Р. А.</i> Формування філософії здорового способу життя учнів у позашкільних закладах еколого-натуралістичного профілю	141
<i>Петренко О. Б.</i> Удосконалення професійної підготовки готовності вчителів до виховної діяльності у системі вищої освіти	146
Відомості про авторів	150

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 14

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактор Бричок Б. П.

Технічний редактор

КОМП'ЮТЕРНА ВЕРСТКА БОНДАРЯ А. М.

Здано до набору 20.01.2001 р. Підписано до друку 30.03.2001 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 18,56. Обл. вид. арк. 19,19. Замовлення № Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98,
тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах
освіти: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного
гуманітарного університету. Випуск 14. — Рівне, РДГУ, 2001р. — 154 с.

ISBN 966 — 7281 — 06 — 5.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики,
методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів,
учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

ББК 74.20